

**МЕТОДИ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ В
«УКРАЇНСЬКИХ» ПОВІСТЯХ М.В. ГОГОЛЯ НА АНГЛІЙСЬКУ
МОВУ (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРЕКЛАДУ Р. ПІВЕРА ТА
Л. ВОЛОХОНСЬКОЇ)**

*Грінченко Н.О. кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземної
філології та перекладу;*

*Павельєва А.К. кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземної
філології та перекладу*

Астахова С.А. викладач кафедри іноземної філології та перекладу;

Полтавський національний технічний університет імені Юрія

Кондратюка

м. Полтава, Україна

Актуальність проблеми перекладу фразеологізмів у перших гоголівських збірках полягає у тому, що художня мова прози М.В. Гоголя – одна з найбільш складних для перекладу на іноземні (особливо неблизькоспоріднені) мови, оскільки вона має національне забарвлення та багата на фразеологізми, екзотизми, жаргонізми, діалектизми, просторіччя, історичні, етнографічні, міфологічні та ономастичні реалії. Так як фразеологічні одиниці (ФО) у повістях М.В. Гоголя відображають авторські іронію, сарказм, гумор, задля уникнення неточностей, при перекладі слід враховувати особливості мовлення XIX століття, стиль письменника, його жанрові, мовні (зокрема, велику кількість українізмів) та граматичні особливості, картину світу гоголівських творів в цілому. Все це дає привід для критики вже існуючих та основу для подальших перекладів творчих доробків письменника та їх аналізу.

Матеріалом нашого дослідження є 436 фразеологічних одиниць, зібраних лінгвістичним методом суцільної вибірки з повістей М. В. Гоголя «Вечер накануне Ивана Купала», «Ночь перед Рождеством», «Страшная месть», «Иван Федорович Шпонька и его тетушка», «Старосветские помещики», «Повесть о том, как поссорился Иван Иванович с Иваном Никифоровичем», «Вий» (у збірці “The Collected Tales of Nikolai Gogol” в перекладі Річарда Півера та Лариси Волохонської).

Серед проаналізованих нами 436 ФО в вищезазначених творах трохи менше половини – 211 ФО, пов’язані з поняттями «Бог» (70 ФО) і «Чорт» (141 ФО) та їх різноманітними варіаціями, оскільки демонологічні мотиви та синтез християнсько-язичницьких мотивів займають важливе місце у ранніх творах письменника.

225 фразеологізмів взяті автором із просторічної мови, народних висловів, пісень, приказок, та збагачують асоціативно-образний аспект творів різними відтінками значень, які вони передають – почуття страху, радості, людських якостей, позитивних та негативних характеристик предметів, відносин між героями повістей тощо. Фразеологічні вирази, що характеризуються яскравою образністю, оцінністю, у Гоголя нерідко стають стрижнем художнього твору. Розуміння фразеологізмів, ужитих письменником у своїх перших збірках, та їх адекватний переклад, виносить на новий рівень розуміння надтексту, допомагає ясніше побачити художній світ гоголівської України. Переклад будь-яких ФО потребує врахування найбільш важливих компонентів їхньої семантики: переносного, або образного; прямого, що складає основу образу; емоційного; стилістичного; структурно-граматичного; національно-етнічного. При перекладі стійких сполучень слів варто також враховувати особливості контексту, у якому вони реалізуються. Багатьом російськомовним фразеологічним одиницям,

вжитим письменником у своїх творах, характерні багатозначність і стилістична різноплановість, що ускладнює їх переклад на англійську мову.

Для фразеологічних одиниць найбільше характерним є добір міжмовних відповідностей на рівні словосполучень [3, с. 182], оскільки ФО в більшості випадків генетично споріднені саме із словосполученням.

Оптимальним перекладацьким рішенням, безсумнівно, є пошук ідентичної фразеологічної одиниці. Проте число подібних відповідностей в англійській і російській мовах вкрай обмежене, оскільки вони мають численні розбіжності на всіх рівнях. Відтак «перекладачі використовують неповні, або відносні, еквіваленти, що різняться за певними ознаками (“неповнота” цих ФО нівелюється контекстом) [4, с. 70]. Тому, серед проаналізованих нами 436 ФО ми виявили лише 59 фразеологічних еквівалентів. Наприклад: «...нашелся *сорви-голова*, ведьмам не верит!» [1, с. 139] – «...some *daredevil* turned up who didn't believe in witches!» [2, с. 16] // «*Рука об руку* пробирались они по топким болотам...» [1, с. 144] – «*Hand in hand* they made their way over the boggy marsh...» [2, с. 23] // «...*враг человеческого рода* сам был одурачен» [1, с. 241] – «...*the enemy of the human race* was duped himself» [2, с. 60] тощо.

Як зазначає Л. М. Корнева, «вибір синонімічного варіанта – найвищий ступінь перекладацької майстерності й методики перекладу» [4, с. 71], адже подібні заміни вимагають від перекладача неабиякої майстерності і відчуття мови, оскільки невдалий переклад може спотворити всю мовно-стилістичну індивідуальність оригіналу. Тож у випадках, коли безпосередні відповідності відсутні, фразеологізм, ужитий у мові оригіналу, можна перекласти за допомогою аналогічної фразеологічної одиниці (часткового еквіваленту), хоча він і буде побудований на іншій словесно-образній основі, зберігаючи при цьому всі інші компоненти своєї семантики. Наприклад: «... вдруг *пропадет, как в воду*, и слуху нет» [1, с. 139] – «...

suddenly *vanish into thin air, without a trace*» [2, с. 20] // «заткнул бы он за пояс всех парубков тогдашних» [1, с. 141] – «*not a lad in the world could hold a candle to him*» [2, с. 21] // «... и мурашки пошли по спине его» [1, с. 145] – «...*and gooseflesh crept over him*» [2, с. 24] // «Не успел выйти за дверь – и вот, *хоть глаз выколи!*» [1, с. 205] – «The moment I step out the door – *it's pitch-dark!*» [2, с. 33] тощо. У 7 гоголівських повістях ми нарахували 117 таких фразеологічних (контекстуальних) аналогів.

Перекладачі гоголівських текстів 154 рази вдалися до калькування, або дослівного перекладу, що копіює структуру іншомовної одиниці та максимально зберігає її семантику. Калькування використовується для адекватної передачі трансформованих ФО та прислів'їв, коли автор пропускає чи додає компоненти, замінює їх, переставляє, оживлює тим чи тим чином напівстерті образи, поєднує одні одиниці з іншими тощо. Наприклад: «*Ни чортового кулака не видно*» [1, с. 182] – «*It's as dark as the devil's fist*» [2, с. 132] / «*Козак, слава Богу, ни чертей, ни ксензов не боится*» [1, с. 247] – «*A Cossack, thank God, fears neither devils nor księdzu*» [2, с. 66] // «*Фома Григорьевич готов уже был оседлать нос свой очками...*» [1, с. 137] – «*Foma Grigorievich was just about to saddle his nose with his spectacles*» [2, с. 18] // «*Плюйте ж на голову тому, кто это напечатал!*» [1, с. 138] – «*Spit on the head of the one who printed it!*» [2, с. 18] // «...*хотя бедному Петру было в ней столько нужды, сколько нам в прошлогоднем снеге*» [1, с. 140] – «...*though poor Pyotr needed that as much as we need last year's snow*» [2, с. 20] і т.п. Переклад ФО калькуванням є розповсюдженим, хоча у даному випадку, не дуже ефективним методом, оскільки майже у всіх випадках, на нашу думку, було частково втрачено авторські гумор, іронію, сатиру, сарказм.

Метод описового перекладу, тобто передача змісту російського фразеологізму вільним словосполученням, застосовувався 105 разів.

Наприклад: «детина *хоть куда*» [1, с. 203] – «*fine fellow*» [2, с. 31] // «Чуб <...> *угощал побранками себя, черта и кума*» [1, с. 213] – «Choub <...> *treated himself, the devil, and the chum to abuse*» [2, с. 38] // «*беседовали по чинам за столом*» [1, с. 151] – «*were having a proper conversation at table*» [2, с. 28] // «Сам Корж не утерпел, <...>, чтобы не *тряхнуть стариною*» [1, с. 147] – «Korzh himself couldn't hold back, <...> *remembering bygone times*» [2, с. 25] // «... под боком моя старуха, как *бельмо в глазу*» [2, с. 141] – «...and my old woman's by my side *like a wart on a nose*» [2, с. 21] тощо.

Р. Півер та Л. Волохонська використовують метод антонімічного перекладу лише 1 раз: «- *Лысый черт* тебе покажет, а не мы, – сказал, приосанясь, кум» [21, с. 29] / «“*The hairy devil can show it to you, not us,*” said the chum, assuming a dignified air» [2, с. 51].

Отже, переклад 436 ФО у творах М.В. Гоголя здійснюється за допомогою фразеологічних еквівалентів (14% або 59 од.), описового перекладу (24% або 105 од.), фразеологічних аналогів (27% або 117 од.), дослівного перекладу/калькування (35% або 154 од.). Сам текст перекладу, звичайно, виявився не повністю тотожним текстові оригіналу, хоч і більш-менш вдало передає позицію, думки автора та специфіку його стилю.

Література:

1. Гоголь, Н. В. Полное собрание сочинений: [В 14 т.] / АН СССР; Ин-т рус. лит. (Пушкин. Дом); Гл. ред. Н.Л. Мещеряков; Ред.: В.В. Гиппиус (зам. гл. ред.), В.А. Десницкий, В.Я. Кирпотин, Н.Л. Мещеряков, Н.К. Пиксанов, Б.М. Эйхенбаум. – [М.; Л.] : Изд-во АН СССР, 1937–1952.
2. Gogol', Nikolai Vasil'evich, 1809 – 1852. Translations into English. I. Pevear, Richard, 1943 – II. Volokhonsky, Larissa. III. Title.
3. Бархударов, Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода) [Текст] / Л.С. Бархударов. – М. : «Международ. отношения», 1975. – 240 с.

4. Корнева, Л.М. Фразеологія Миколи Гоголя: оригінальний текст і переклад / Л. Корнева, Л. Сологуб // Рідний край. – 2009. – № 1. – С. 68-72. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Almpolt_2009_1_14.

5. Язык Н.В. Гоголя: Учеб.пособие / А.Н. Кожин, Э.А. Веденяпина, Н.А. Кожевникова и др.; Под ред. А.Н. Кожина. – М., 1991. – 176 с. (Б-ка филолога).